YOSHLARDA MAS’ULIYAT TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK JIHATLARI

Murodova Sabohat Hasanovna

Toshkent viloyati Zangiota tumani 33-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik jihatlari yoritilgan. Mas’uliyat hissining shaxs rivojlanishidagi o‘rni, uning ijtimoiy muhit, oila, ta’lim tizimi va tengdoshlar munosabatlari bilan bog‘liqligi tahlil qilingan. Shuningdek, yoshlarda mas’uliyatni rivojlantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar, motivatsiya, o‘zini anglash va irodaviy sifatlarning ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Maqolada mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishga qaratilgan pedagogik va psixologik yondashuvlar hamda samarali tarbiyaviy usullar haqida fikr yuritilgan. Tadqiqot natijalari mas’uliyatli shaxsni shakllantirishda ijtimoiy muhit va tarbiya tizimining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: yoshlar, mas’uliyat, ijtimoiy-psixologik jihatlar, shaxs rivojlanishi, oila, ta’lim tizimi, motivatsiya, irodaviy sifatlar, o‘zini anglash, tarbiya, ijtimoiy muhit, pedagogik yondashuv.

Kirish

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti yosh avloddan nafaqat chuqur bilim va zamonaviy ko‘nikmalarga ega bo‘lishni, balki yuqori darajadagi mas’uliyat hissini ham talab etmoqda. Mas’uliyat tuyg‘usi shaxsning o‘z xatti-harakatlari, qarorlari va ularning oqibatlari uchun javob bera olish qobiliyatini ifodalaydi. Shu jihatdan yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish ularning kelajakdagi hayotiy muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va shaxsiy kamolotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mas’uliyat insonning ijtimoiy hayotda to‘g‘ri qaror qabul qilishi, o‘z majburiyatlarini bajarishi va jamiyat oldidagi vazifalarini anglab yetishi bilan bog‘liq murakkab psixologik jarayondir. Ushbu sifat bolalik va o‘smirlik davridan boshlab shakllanadi hamda oilaviy tarbiya, maktab muhiti va ijtimoiy munosabatlar ta’sirida rivojlanadi. Shu sababli yoshlarda mas’uliyat hissining shakllanishi ko‘plab ijtimoiy va psixologik omillar bilan uzviy bog‘liqdir. Yoshlar hayotida oila birlamchi tarbiya instituti sifatida muhim o‘rin tutadi. Ota-onaning shaxsiy namunasi, farzandga beriladigan ishonch, unga vazifa yuklash va natijalarni baholash jarayoni mas’uliyat hissining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuningdek, ta’lim muassasalari ham o‘quvchilarda mas’uliyatni rivojlantirishda asosiy rol o‘ynaydi. O‘qituvchilarning talabchanligi, tarbiyaviy yondashuvi va rag‘batlantirish tizimi bu jarayonni mustahkamlaydi. Bundan tashqari, tengdoshlar muhitining ham yoshlar xulq-atvoriga ta’siri katta bo‘lib, ijobiy ijtimoiy guruhlar mas’uliyatli xulqni shakllantirishga yordam beradi. Aksincha, salbiy muhit yoshlarning mas’uliyat hissini susaytirishi mumkin. Shu bois yoshlarda ijtimoiy-psixologik muhitni to‘g‘ri tashkil etish dolzarb vazifalardan biridir. Mazkur maqolaning maqsadi yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik jihatlarini tahlil qilish, unga ta’sir etuvchi asosiy omillarni yoritish hamda mas’uliyatli shaxsni shakllantirishga qaratilgan samarali usullarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism

Yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning ichki kechinmalari, irodaviy sifatlari hamda tashqi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liqdir. Mas’uliyat hissi yosh shaxsning o‘z xatti-harakatlari va qarorlarining oqibatlarini anglab yetishi, majburiyatlarni o‘z vaqtida bajarishi va jamiyat oldidagi burchini his qilishi orqali namoyon bo‘ladi. Psixologik nuqtai nazardan, mas’uliyat tuyg‘usining shakllanishida o‘zini anglash

jarayoni muhim o‘rin tutadi. O‘zini anglagan yosh o‘z imkoniyatlari, kuchli va zaif tomonlarini tahlil qila oladi hamda o‘z harakatlariga nisbatan ongli yondashadi. Bu esa mas’uliyatli qaror qabul qilish va natijalar uchun javobgarlikni his etishga zamin yaratadi. Mas’uliyatning rivojlanishida motivatsiya ham muhim omil hisoblanadi. Ichki motivatsiyasi yuqori bo‘lgan yoshlar o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlarga erishishda faol bo‘ladi va vazifalarni bajarishda mas’uliyatli yondashadi. Tashqi motivatsiya, ya’ni rag‘bat va nazorat ham ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatsa-da, barqaror mas’uliyat hissini shakllantirishda ichki motivatsiya hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Irodaviy sifatlar, xususan qat’iyat, sabr-toqat va o‘zini boshqara olish qobiliyati ham mas’uliyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Irodasi kuchli bo‘lgan yoshlar qiyinchiliklarga qaramay o‘z majburiyatlarini bajarishga intiladi va o‘z qarorlarida sobit bo‘ladi. Bu esa ularning hayotiy va kasbiy muvaffaqiyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Oilaviy muhit mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishda birlamchi va eng muhim omil hisoblanadi. Ota-onaning farzandga nisbatan munosabati, unga ishonch bildirish, kichik vazifalarni topshirish va ularni mustaqil bajarishga imkon yaratish yoshda mas’uliyat hissini rivojlantiradi. Shuningdek, oilada qat’iy tartib va aniq qoidalar mavjud bo‘lsa, bola intizomli va mas’uliyatli bo‘lib ulg‘ayadi. Ta’lim muassasalarida o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvi ham mas’uliyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Dars jarayonida talabchanlik, topshiriqlarni o‘z vaqtida bajarishni nazorat qilish, baholashning adolatli tizimi hamda rag‘batlantirish o‘quvchilarda javobgarlik hissini rivojlantiradi. Guruhda ishlash va loyihaviy topshiriqlar esa jamoaviy mas’uliyatni shakllantirishga yordam beradi. Tengdoshlar muhiti ham yoshlar xulq-atvoriga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ijobiy ijtimoiy guruhlar yoshlarni mas’uliyatli bo‘lishga undaydi, ularda bir-biriga nisbatan javobgarlik va hamkorlik hissini kuchaytiradi. Salbiy muhit esa aksincha,

mas’uliyat hissining pasayishiga va beparvolikning ortishiga olib kelishi mumkin. Shuningdek, jamiyatdagi ijtimoiy qadriyatlar, madaniy me’yorlar va ommaviy axborot vositalari ham yoshlarning mas’uliyatga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ijobiy namunalar, ibratli shaxslar va tarbiyaviy kontentlar yoshlarni mas’uliyatli hayot tarziga yo‘naltiradi. Umuman olganda, yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish oilaviy tarbiya, ta’lim jarayoni va ijtimoiy muhitning uyg‘un ta’siriga bog‘liq murakkab jarayondir. Ushbu omillar birgalikda yoshlarning ongli, mas’uliyatli va jamiyatda faol shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirish ularning shaxs sifatida barkamol rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Mas’uliyatli yosh o‘z xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqaradi, qabul qilgan qarorlari uchun javob bera oladi hamda jamiyat oldidagi burchini to‘liq anglaydi. Bu esa uning kelajakdagi hayotiy va kasbiy muvaffaqiyatiga mustahkam zamin yaratadi. Mas’uliyat tuyg‘usining shakllanishi ko‘plab ijtimoiy va psixologik omillarga bog‘liq bo‘lib, unda oila, ta’lim muassasasi va tengdoshlar muhiti hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ota-onaning to‘g‘ri tarbiyasi, o‘qituvchilarning pedagogik yondashuvi hamda ijobiy ijtimoiy muhit yoshlarning mas’uliyatli shaxs bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Shuningdek, motivatsiya, o‘zini anglash va irodaviy sifatlarning rivojlanishi ham mas’uliyat hissini mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli yoshlarda mas’uliyat tuyg‘usini shakllantirishga tizimli va kompleks yondashuv zarur hisoblanadi. Demak, mas’uliyatli yoshlarni tarbiyalash jamiyat taraqqiyoti va barqaror rivojlanishining muhim omillaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. **Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. Internet ma’lumotlari